

ՄԱՅԱՐՅԱՆ ՄՆԱՑԱԿԱՆ (ԱԻ)

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ ԽՍՀՄ ՓԼՈՒՋՈՒՄԻՑ ՀԵՏՈ

1978 թ. ի վեր անցած 35 տարիների ընթացքում իրականացվող բարեփոխումների և ազատականացման քաղաքականության արդյունքում Չինաստանի ժողովրդական Հանրապետությունը դարձավ աշխարհի առաջատար տերություններից մեկը: Չնայած այն հանգամանքին, որ ՉԺՀ-ն մի շարք սոցիալտեսական ցուցանիշներով դասվում է զարգացող երկրների շարքին, երկրի համընդհանուր ազգային հզորությունը (*ծոնգխը գուռլի*¹) թույլ է տալիս Չինաստանին միջազգային ասպարեզում ազդեցիկ դեր ստանձնել: Մեր օրերում համաշխարհային գիտական միտքն ինտենսիվորեն զբաղվում է ՉԺՀ-ի հասարակական և քաղաքական կյանքի տարբեր բնագավառների, այդ թվում նաև արտաքին քաղաքականության ուսումնասիրությամբ: Այսպիսի աշխատությունների ծավալն աճել է հատկապես վերջին տասը տարիների ընթացքում:

XX դարի վերջը և XXI դարի սկիզբն առանձնանում է տնտեսության ոլորտում: Չինաստանի ձեռքբերումներով, ինչպես նաև միջազգային ասպարեզում երկրի դերակատարության բարձրացմամբ: ՉԺՀ-ն ոչ միայն արագ մուտք գործեց համաշխարհային տնտեսության համակարգ, այլև հաջողությամբ մրցակցում է աշխարհի զարգացած պետությունների հետ վերջիններիս ավանդական շուկաներում և ազդեցության գոտիներում՝ դրանքով քաղաքական այլընտրանքի հնարավորություն ստեղծելով աշխարհի տարբեր անկյուններում: Այսպիսի տարածաշրջաններից մեկն է աստիճանաբար դառնում նաև Հարավային Կովկասը, որը պատմականորեն եղել է տարբեր ուժային կենտրոնների շահերի բախման հանգույց: Հետևաբար Հարավային

¹ Այս եզրը արդի չինական քաղաքագիտական մտքի նորամուծություն է և սկսել է կիրառվել ՉԺՀ գիտական հաստատությունների կողմից 1990-ականներին:

Կովկասում ՉԺՀ-ի՝ որպես մեծ տերության, արտաքին քաղաքականության պատմությունը կարևոր գիտական արժեք է ներկայացնում: Մեր օրերում Հարավային Կովկասում ՉԺՀ-ի քաղաքականության ուսումնասիրությունն արդիական է մնում նաև ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո Հարավային Կովկասում տեղի ունեցած պատմական փոփոխությունների լույսի ներքո, քանի որ ՉԺՀ-ի հասարակական-քաղաքական համակարգում քաղաքական և տնտեսական բաղադրիչների ուրույն հարաբերակցությունը կամ չինական առաձնահատկություններով սոցիալիզմն ապացուցել է իր կենսունակությունը²: ՉԺՀ հարավկովկասյան քաղաքականության ուսումնասիրության կարևորությունն ընդգծվում է նաև այն հանգամանքով, որ վերջին տարիներին Հարավային Կովկասում տիրող քաղաքական իրավիճակի շրջադարձային փոփոխությունների պայմաններում, աճում է Չինաստանի դերը թե՛ որպես քաղաքական և թե՛ որպես տնտեսական գործընկերոջ³: ԽՍՀՄ-ի փլուզումից և Հարավային Կովկասի պետությունների անկախացման ժամանակաշրջանից անցել է ավելի քան 20 տարի, որը բավականաչափ ժամանակահատված է հարաբերությունների անցած ուղին ամփոփելու, դրանց պատմությունը շարադրելու և դինամիկան վերլուծելու համար:

ՉԺՀ-ի և Հարավային Կովկասի պետությունների միջև ձևավորված հարաբերությունները գիտական աշխատանքներում և ուսումնասիրություններում դիտարկվել են տարբեր տեսանկյուններից: Այսպես օրինակ, փորձեր են արվել Հարավային Կովկասում Չինաստանի աշխարհաքաղաքականությունը դիտարկել այսպես

² Սաֆարյան Մ., Հարավային Կովկասի նկատմամբ Չինաստանի արտաքին քաղաքական ռազմավարության ուսումնասիրության արդիականության մասին, Մերձավոր Արևելք, Ե., 2007, էջ 111-114:

³ Goble P., China's Growing Political Role in the Caucasus, Eurasia Daily Monitor, Vol. 10, Issue 12, January 23, 2013.

[http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=40355&tx_ttnews\[backPid\]=685&no_cache=1#.UvdGWS5IOZQ](http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews[tt_news]=40355&tx_ttnews[backPid]=685&no_cache=1#.UvdGWS5IOZQ) (անկա է համացանցում, ներբեռնվել է՝ 22 սեպտեմբերի, 2013 թ.).

կոչված «քլաստերային» մոտեցման ներքո⁴: Որոշ հոդվածներում ներկայացվել են ՉԺՀ-ի, Ռուսաստանի և ԱՄՆ-ի աշխարհաքաղաքական շահերը Կենտրոնական Ասիայում և Հարավային Կովկասում⁵:

Գնահատելով նշված աշխատանքների կարևորությունը բարձրացված խնդիրների համատեքստում՝ հարկ ենք համարում նշել, որ ՉԺՀ-ի արտաքին քաղաքականության համապարփակ ուսումնասիրությունը ենթադրում է դրա բոլոր հիմնական միջոցների, այդ թվում՝ դիվանագիտական և հումանիտար բնագավառներում գործունեության շարադրում և վերլուծություն: Պատահական չէ, որ Ա.Վոսկրեսենսկին իր «Չինաստանը և Ռուսաստանը Եվրասիայում»⁶ ֆունդամենտալ աշխատության մեջ ներկայացրել է բազմագործոն հավասարակշռության համակարգը, որը թույլ է տալիս Չինաստանի արտաքին հարաբերությունների նկարագիրը շարադրել հանգամանալից և սպառիչ ձևով⁷: Որքանով է ՉԺՀ-ի կողմից կարևորվել, օրինակ, հարավկովկասյան պետությունների հետ երկկողմ հարաբերությունների իրավապայմանագրային հիմքերի ստեղծումը, համագործակցությունը միջազգային ասպարեզում և կազմակերպություններում կամ մշակութային փոխանակումները: ՉԺՀ և Հարավային Կովկասի պետությունների միջև ստորագրված իրավապայմանագրային փաստաթղթերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դրանք ընդգրկում են հարաբերությունների ողջ սպեկտրը⁸,

⁴ Бабаян Д., Роль и место Южного Кавказа в геополитической повестке Китайской Народной Республики, 21-й Век, № 2, (18), 2011, с. 66-93.

⁵ Pipinashvili D., Sino-Russian Geopolitical Interests in Central Asia and South Caucasus, 2011, Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences, Vol. 5, № 2, p. 147-148.

⁶ Воскресенский А., Китай и Россия в Евразии: Историческая динамика политических взаимовлияний, М., 2004.

⁷ Մաֆարյան Մ., Հարավային Կովկասը Չինաստանի արտաքին քաղաքականության մեջ (տեսական մոտեցումներ), Մերձավոր և Միջին արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, XXVII, Ե., 2009, էջ 135-139:

⁸ Չինաստան, Երկկողմ հարաբերություններ, Հայաստանի Հանրապետության արտաքին գործերի նախարարություն, <http://www.mfa.am/hy/country-by-country/cn/>, (ներբեռնվել է 2014 թ. փետրվարին): Relations between Georgia and

ինչը գալիս է ապացուցելու իրավական դաշտի ուսումնասիրության կարևորությունը դրված խնդրի լուծման հարցում:

Խոսելով նախկին խորհրդային տարածքում ՉԺՀ-ի քաղաքականության վերաբերյալ կատարված աշխատանքների մասին՝ հարկ է հիշատակել Ռուսաստանի ռազմավարական ուսումնասիրությունների ինստիտուտի 2013 թ.-ին հարապարակված «ԱՊՀ և Բալթիայի երկրները Չինաստանի գլոբալ քաղաքականության մեջ» հոդվածների ժողովածուն, որն արժեքավոր է նախկին ԽՍՀՄ-ի տարածքում ՉԺՀ-ի ընդհանուր հայեցակարգային քաղաքական մոտեցումների և առանձնահատկությունների բացահայտման տեսանկյունից⁹: Որոշ փոքր ձևաչափի հոդվածներում, որոնք հիմնականում լույս են տեսել անգլալեզու աղբյուրներում, արձանագրվել են արժեքավոր դիտարկումներ մեզ հետաքրքրող խնդրի կապակցությամբ: Այս առումով հատկանշական է Ռոման Մուզալևսկու հոդվածը, որը վերլուծում է Հարավային Կովկասում ՉԺՀ ներգրավվածության սահմանները և հեռանկարները¹⁰: Մի շարք այլ աշխատություններում դիտարկվում են ՉԺՀ հարաբերությունները Հարավային Կովկասի առանձին պետությունների հետ¹¹:

Հատուկ հետաքրքրություն են ներկայացնում Չինաստանի հասարակական գիտությունների ակադեմիայի Ռուսաստանի, Արևելյան Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի ինստիտուտի, ինչպես նաև Չինաստանի արդի միջազգային հարաբերությունների

the People's Republic of China, Ministry of Foreign Affairs of Georgia, http://www.mfa.gov.ge/index.php?sec_id=381&lang_id=ENG (ներբեռնվել է 2014 թ. փետրվարին):

⁹ Страны СНГ и Балтии в глобальной политике Китая, М., 2013.

¹⁰ Muzalevski R., China's Engagement with the South Caucasus: Limitations and Prospects, 2010, Central Asia and Caucasus Analyst, Vol. 12, № 11, 9 June 2010, p. 13-15.

¹¹ Մարաջան Ս., Հայաստան և Չինաստան. փաստարկներ հատուկ համագործակցության օգտին, «21-րդ ԴԱԸ», թիվ 5 (45), 2012, էջ 5-22; Габибзаде Э., Азербайджан и Китай: формы, особенности и перспективы развития взаимоотношений, Баку, 2009; Ismailzade F., China's Relations with Azerbaijan, China and Eurasia Forum Quarterly, Vol. 5, № 1, 2007, p. 29-34; Zhou J., Chinese in Georgia, Working Paper, January 2012, Germany.

ակադեմիայի կողմից հրատարակվող պարբերականներում տեղ գտած չին գիտնականների փաստագրական աշխատությունները¹²: Մեր ուսումնասիրության համար մեծ արժեք է ներկայացնում նախկին ԱԳ նախարար Յիեն Յիչընի «Տասը պատմություն դիվանագիտական կյանքից» աշխատությունը¹³, որտեղ հեղինակը ներկայացնում է մանրամասներ ԽՍՀՄ-ի փլուզումից առաջ և դրանից հետո ընկած ժամանակաշրջանում արդեն հետխորհրդային տարածքի երկրների հետ միջպետական հարաբերությունների սկզբնավորման պատմությունից: Ուսումնասիրվել է գրքի չինարեն բնագիրը: Տեղեկատվական տեսնակյունից հատկապես մեծ արժեք են ներկայացնում ՀՀ ԱԳՆ պատմադիվանագիտական բաժնում պահվող փաստաթղթերը, որոնք, մեզ հասանելի տվյալների համաձայն, գիտական աշխատանքում օգտագործվում են առաջին անգամ: Ադրբեջանի և Վրաստանի ԱԳՆ-ների գործավարության համապատասխան տիպի փաստաթղթային բազայի հասանելիության պակասը լրացվում է գոյություն ունեցող աշխատանքներում կատարված դիտարկումների հիման վրա: Համեմատական վերլուծության համար օգտագործվել են նաև դիվանագիտական հարաբերությունների 20-ամյակի կապակցությամբ ՉԺՀ ԱԳՆ կողմից հրատարակված Ադրբեջանի, Հայաստանի և Վրաստանի հետ ՉԺՀ-ի ստորագրված իրավապայմանագրային փաստաթղթերի ժողովածուները¹⁴:

¹² Feng Y., Russia-Georgia Conflict and Beyond, Contemporary International Relations, Vol. 18, № 5, 2008, Beijing, p. 18-28.

¹³ 钱其琛, 外交十记, Յիեն Յ., Ուայ Օյաո Շի Օի, Պեյձինգ, 2003, Շի Օիե Օիե Շի Չու Բան Շը (Յիեն Յ., Չինաստանի դիվանագիտության տասը դրվագ, 2003:

¹⁴ 中华人民共和国与亚美尼亚共和国双边关系重要文件汇编, 中华人民共和国与阿塞拜疆共和国双边关系重要文件汇编, 中华人民共和国与格鲁吉亚共和国双边关系重要文件汇编, 1992-2012,

中华人民共和国外交部欧亚司, 世界知识出版社, 北京, 2012. (Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության և Հայաստանի Հանրապետության միջև երկկողմ հարաբերությունների կարևոր փաստաթղթերի հավաքածու, Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև երկկողմ հարաբերությունների կարևոր փաստաթղթերի հավաքածու, Չինաստանի Ժողովրդական

Դիտարկվող թեմայի օբյեկտիվ և պատմականորեն ճշգրիտ լուսաբանմանը խոչընդոտում է այն հանգամանքը, որ կատարված ուսումնասիրություններում ՉԺՀ հարաբերությունները Հարավային Կովկասի երկրների հետ առավելապես նկարագրվել և ուսումնասիրվել են դրանց ընդլայնման և խորացման փուլում, իսկ դրանց սկզբնավորման ժամանակաշրջանը գրեթե չի լուսաբանվել, մինչդեռ այս ժամանակաշրջանի ուսումնասիրությունը կարևոր է այնքանով, որ այստեղ են ձևավորվում հետագա տարիներին հարաբերությունների դինամիկան ու դրանց կայունությունը պայմանավորող որոշ կարևոր քաղաքական բաղադրիչներ, մասնավորապես՝ Թայվանի խնդրի կապակցությամբ Հարավային Կովկասի երկրների դիրքորոշումները: Ինչպես ցույց է տալիս մեր ուսումնասիրությունը հարաբերությունների նախնական փուլում Հարավային Կովկասի երկրների դիրքորոշումների և վարքագծի դինամիկան ունեցել է որոշակի վայրիվերումներ և ճշգրտումներ, ինչպես օրինակ՝ 1992 թ.-ին Ադրբեջանի վարչապետի առաջին տեղակալ Աբաս Աբասովի՝ Թայվան այցի պարագայում¹⁵, այն դեպքում, երբ Ադրբեջանը 1991-ին ՉԺՀ-ի հետ դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելիս իրավականորեն արձանագրել էր Թայվանի հետ պաշտոնական շփումներից հրաժարվելու իր դիրքորոշումը¹⁶:

Հանրապետության և Վրաստանի Հանրապետության միջև երկկողմ հարաբերությունների կարևոր փաստաթղթերի հավաքածու, 1992-2012, Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության արտաքին գործերի նախարարության Արևելյան Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի բաժանմունք, Միջազգային ինտելեկտուալ միտք հրատարակչություն, Պեկին, 2012 թ.):

¹⁵ Peng Tammy C., Ukraine may sink carrier purchase, 28.08.1992, Taiwan today, <http://www.taiwantoday.tw/ct.asp?xItem=75786&CtNode=451> (անկա է համացանցում, ներբեռնվել է 2013 թ. հոկտեմբերի 20-ին).

¹⁶ Совместное коммюнике об установлении дипломатических отношений между Китайской Народной Республикой и Азербайджанской Республикой. 中华人民共和国与阿塞拜疆共和国双边关系重要文件汇编, 1992-2012, 中华人民共和国外交部欧亚司, 北京, 2012. Ադրբեջանի Հանրապետության միջև երկկողմ հարաբերությունների կարևոր փաստաթղթերի հավաքածու 1992-2012, Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության արտաքին

Հետևաբար, հարաբերությունների սկզբնական փուլի շարադրումը կարևոր է:

Անհրաժեշտ է նշել, որ առկա գիտական գրականության մեջ գերակշռում են աշխարհաքաղաքական ռազմավարության ասպեկտի ուսումնասիրությունները, մինչդեռ Հարավային Կովկասի երկրների հետ ՉԺՀ-ի հարաբերությունների առաջին նախնական փուլում (1991-1997 թթ.) ՉԺՀ-ի քաղաքականության մեջ աշխարհաքաղաքական ռազմավարության հստակ արտահայտված տարրերի վերաբերյալ փաստեր չկան: ԽՍՀՄ-ի փլուզման ժամանակահատվածում ՉԺՀ արտաքին քաղաքականությունում գործում էր արտաքին քաղաքական հայեցակարգ, որը շեշտադրում էր ՉԺՀ զսպված և զգուշավոր մոտեցումները արտաքին քաղաքականությանը, մինչդեռ դասական աշխարհաքաղաքական ռազմավարությունն իրենից ներկայացնում է աշխարհագրական ծավալման գործընթաց և պարունակում նաև ուժային քաղաքականության որոշակի տարրեր: Այսպես օրինակ՝ ԽՍՀՄ փլուզման ժամանակաշրջանում ՉԺՀ արտաքին քաղաքականության մեջ գերակշիռ կարևորություն ուներ «*թառ գուանգ յանգ խուի*» (թարգմանաբար՝ սառը դատողությամբ, փոքր քայլերով առաջ շարժվել և դեկավար դերակատարություն չստանձնել) հայեցակարգային մոտեցումը¹⁷:

Այսպիսով, չնայած, որ ԽՍՀՄ-ի փլուզումից անցել է ավելի քան 20 տարի, սակայն, ՉԺՀ և Հարավային Կովկասի երկրների հարաբերությունների ուսումնասիրությանը նվիրված գիտական աշխատանքները սակավաթիվ են, իսկ թեման իր բոլոր հարթություններում լիարժեք լուսաբանման և խորը վերլուծության չի ենթարկվել: Այսպիսի աշխատանքներում ուսումնասիրված չեն ՉԺՀ-ի

գործերի նախարարության Արևելյան Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի բաժանմունք, Պեկին, 2012, էջ 4:

¹⁷ Ինչպես նշում են Մակաոյի համալսարանի ՉԺՀ արտաքին քաղաքականության հետազոտությամբ զբաղող գիտնականներ Չեն Դինգդինգը և Վանգ Միենվեյը՝ ՉԺՀ արտաքին քաղաքականության այս հայեցակարգի գերակշռող ուղղորդող դերը ՉԺՀ արտաքին քաղաքականության մեջ սկսվում է որոշակիորեն փոփոխվել 2010 թ. հետո: Shi u Chen D., Wang J., Lying Low No More? China's New Thinking on Tao Guang Yang Hui Strategy, China: An International Journal 9, 2, Sept. 2011, p. 195-216.

արտաքին քաղաքականության հայեցակարգային մոտեցումների կիրառումը Հարավային Կովկասի երկրների պարագայում, դրանց բոլոր բաղադրիչների, և գրեթե ընդգրկված չեն չինալեզու աղբյուրներ:

Վերը շարադրվածը թելադրում է Հարավային Կովկասում ՉԺՀ-ի քաղաքականության համապարփակ և մանրակրկիտ ուսումնասիրության անհրաժեշտությունը, այդ թվում՝ դրա ձևավորման փուլերը, խնդիրները և առանձնահատկությունները, որոնց և նվիրված է մեր աշխատանքը: Տվյալ աշխատության մեջ բարձրացվում է նաև ՉԺՀ հարավկովկասյան քաղաքականության կառուցվածքային տարրերի վերծանման խնդիրը ինչպես նաև ուրվագծվում Հարավային Կովկասի տեղը և դերը ՉԺՀ քաղաքականության մեջ հարաբերությունների սկզբնավորման ժամանակաշրջանում:

Ինչպես հայտնի է, Չինաստանի և Հարավային Կովկասի ժողովուրդների և պետությունների առնչությունների պատմությունը ներառում է տարբեր պատմական ժամանակաշրջաններ: Մետաքսի մեծ ճանապարհի և 17-18-րդ դարերում Հնդկական օվկիանոսում կոմերցիոն համակարգի ձևավորման ժամանակաշրջանում, որը կարելի է պայմանականորեն անվանել հին ժամանակաշրջան, առնչությունները հիմնականում եղել են առևտրական, ինչպես նաև մշակութային բնույթի¹⁸: ՉԺՀ-ն հասարակական և մշակութային բնույթի առնչություններ է ունեցել նաև Ադրբեջանի, Հայաստանի և Վրաստանի հետ վերջիններիս ԽՍՀՄ կազմում գտնվելու ընթացքում. խորհրդային շրջանի կապերը: Ինչպես ցույց են տալիս մեր հետագա ուսումնասիրությունները հին և խորհրդային ժամանակահատվածների առնչությունները բարենպաստ ազդեցություն են ունեցել ԽՍՀՄ-ի

¹⁸ Bedrosian R., China and the Chinese According to 5-13th Century Classical Armenian Sources, Armenian Review, Vol. 34, № 1-133, 1981, p. 17-24. <http://rbedrosian.com/Downloads/china.pdf> (առկա է համացանցում, ներբեռնվել է 2014 թ. փետրվարին). "Кино, человек, время" - Интервью с Рубеном Гини, Журнал "Анив", № 6 (45), <http://www.aniv.ru/archive/45/kino-chelovek-vremja-intervju-s-rubenom-gini/> (առկա է համացանցում, ներբեռնվել է 2014 թ. փետրվարին).

փլուզումից հետո Ադրբեջանի, Հայաստանի ու Վրաստանի հետ ՉԺՀ-ի հարաբերությունների հաստատման և զարգացման վրա¹⁹:

Մեր ուսումնասիրությունը վերաբերում է հետխորհրդային ժամանակաշրջանին, այսինքն ՉԺՀ և հարավկովկասյան երկրների հարաբերությունների արդի պատմությանը, որն իր հերթին բաժանվում է երեք փուլի:

ԱՊՀ տարածքում ՉԺՀ քաղաքականության ձևավորման պատմության մասին գոյություն ունեցող գրականության մեջ սահմանվել են դրանց փուլերը: Այսպես, Շանհայի միջազգային ուսումնասիրությունների ինստիտուտի գիտաշխատող Յյան Սյաոյունի Միջին Ասիայի երկրների նկատմամբ ՉԺՀ քաղաքականությունը պայմանականորեն բաժանել է երեք ժամանակաշրջանի, որը Ռուսաստանի ռազմավարական ուսումնասիրությունների ինստիտուտի կողմից 2013 թվականին հրատարակված «ԱՊՀ և Բալթյան երկրները Չինաստանի գլոբալ քաղաքականության մեջ» աշխատության մեջ առաջարկվում է էքստրապոլացնել ամբողջ հետխորհրդային տարածքի վրա²⁰: Մեր ուսումնասիրությունը ևս հանգում է այս պայմանական բաժանմանը՝ փուլերին, սակայն տալով փոքր-ինչ այլ նկարագրություն և բնութագրություն: Առաջին փուլ՝ 1991-1997 թթ., բարեկամական հարաբերությունների հաստատում և զարգացում, երկրորդ փուլ՝ 1997-2001 թթ., համագործակցության համակողմանի ծավալում և ամրապնդում, երրորդ փուլ՝ 2001-ից ի վեր, տարբերակված համագործակցության զարգացում:

Առաջին փուլում հաստատվում են դիվանագիտական հարաբերությունները, կողմերը ձեռնամուխ են լինում

¹⁹ Габибзаде Э., Азербайджан и Китай: формы, особенности и перспективы развития взаимоотношений, Баку, 2009, с. 16. Правительство и народ Китая выступают категорически против регрессивного и уродливого посещения храма Ясукуни Премьер-министром Японии Синдзо Абэ (статья Посла Тянь Чанчуня по поводу посещения храма Ясукуни Премьер-министром Японии Синдзо Абэ), Новое Время, <http://www.nv.am/tema-dnya/32599-pravitelstvo-i-narod> (առկա է համացանցում, ներբեռնվել է 2014 թ. փետրվարին).

²⁰ Гузенков Т., Карпов М., Введение: глобализация по китайски или Китай в странах СНГ и Балтии, Страны СНГ и Балтии в глобальной политике Китая, М., 2013, с. 7.

իրավապայմանագրային դաշտի ձևավորմանը, իրականացվում են առաջին բարձրաստիճան այցերը և հաստատվում միջպետական հարաբերությունների սկզբունքները: Ադրբեջանի, Հայաստանի և Վրաստանի կառավարությունները ընդունում են ՉԺՀ արտաքին քաղաքական կարևոր հայեցակարգային դրույթի՝ խաղաղ գոյակցության հինգ սկզբունքների հիման վրա հարաբերությունների զարգացման գաղափարը և ճանաչում «մեկ Չինաստանի» սկզբունքը:

Երկրորդ համագործակցության համակողմանի ծավալման և զարգացման փուլին հատկանշական է բոլոր հիմնական ուղղություններով՝ քաղաքական, առևտրատնտեսական, ռազմատեխնիկական, մշակութային, կրթական ու գիտական, երկկողմ գործակցության ընդլայնմանն ուղղված երկուստեք քայլերի և միջոցառումների ձեռարկումը ՉԺՀ-ի և հարավկովկասյան երկրների կառավարությունների կողմից: Այս փուլում ավարտվել է երկկողմ հարաբերությունների հիմքը կազմող իրավապայմանագրային դաշտի ձևավորումը, կատարվել է տնտեսական գործակցության որոշակի ինստիտուցիոնալացում՝ հիմնվել են համատեղ առևտրատնտեսական հանձնաժողովները: Այս փուլի համար հատկանշական է համագործակցության շրջանակների և բովանդակության կայացումը: ՉԺՀ-ի հետ հարաբերությունների զարգացման արդյունքում ադրբեջանա-չինական, հայ-չինական, և վրաց-չինական հարաբերությունները սկսում են կարևոր տեղ զբաղեցնել Ադրբեջանի, Հայաստանի և Վրաստանի արտաքին հարաբերությունների կառուցվածքում՝ ակտիվ փոխգործակցության մեջ մտնելով այլ տերությունների հետ հարավկովկասյան երկրների վարած քաղաքականությունում: Արդյունքում ՉԺՀ-ի հետ համակողմանի հարաբերությունների ծավալումը սկսվում է պայմանավորվել ոչ միայն հարաբերությունների զարգացման ներքին տրամաբանությամբ, այլև այլ մեծ տերությունների հետ հարավկովկասյան երկրների հարաբերություններով: Այս իրողությունը կանխանշում է երկկողմ համագործակցության համակողմանի զարգացման քաղաքականությունից անցումը դեպի Չինաստանի հետ համագործակցության առաջնահերթությունների որոշման և դրանց հետևողական հետապնդման գործելակերպին՝ այն հաշվարկով, որ դրանք ներդաշնակորեն միահյուսվեն Հարավային Կովկասի երկրների

կողմից վարվող արտաքին քաղաքական հիմնական կուրսերի հետ և ուղղված լինեն հարաբերությունների կայուն հիմքերի ստեղծմանը:

Երրորդ տարբերակված զարգացման փուլում լիովին դրսևորվում և ձևավորվում է ՉԺՀ կողմից Հարավային Կովկասի երկրների նկատմամբ ինտեգրացված տարածաշրջանային քաղաքականության իրականացումը: Այսպիսի մոտեցման ձևավորումը և կիրառումը ՉԺՀ-ի կողմից պայմանավորված է ոչ միայն Հարավային Կովկասի երեք հանրապետությունների աշխարհագրական դիրքի առանձնահատկություններով և դրանց պատմաքաղաքական զարգացման ընդհանրություններով, այլ նաև ՉԺՀ ազգային շահերին համապատասխան և դրանցից բխող արտաքին քաղաքականության իրականացմամբ²¹: Տարբերակված մոտեցման էությունն է այն, որ յուրաքանչյուր պետության հետ հարաբերությունների զարգացման պարագայում ՉԺՀ-ի կողմից ընտրվում են զարգացման առաջնահերթ բնագավառները և դրանց շուրջ ծավալվող ինտենսիվ փոխանակումների միջոցով ապահովվում փոխգործակցության ակտիվացումը մյուս բնագավառներում՝ ապահովելով հարաբերություններում հավասարակշռության հաստատումը տարածաշրջանային մակարդակում: Ինչպես արդեն նշել ենք, այս մոտեցումը Ա.Վոսկրեսենսկու կողմից սահմանվել է որպես բազմագործոն հավասարակշռության հաստատում:

Այս աշխատության շրջանակներում դիտարկվում է ՉԺՀ-ի և Հարավային Կովկասի հարաբերությունների առաջին փուլը:

ԽՍՀՄ-ի փլուզումը պատմական նախադրյալներ ստեղծեց ՉԺՀ-ի և Հարավային Կովկասի երեք նորանկախ հանրապետությունների՝ Ադրբեջանի, Հայաստանի և Վրաստանի միջև ինքնիշխանության վրա հիմնված միջպետական հարաբերությունների հաստատման և զարգացման համար: Միննույն ժամանակ, ՉԺՀ հարևան տարածքների քաղաքական կարգավիճակի փոփոխման պատճառով ՉԺՀ արտաքին քաղաքականության առջև առաջացավ տարբեր բնույթի խնդիրների մի ամբողջ սպեկտր, օրինակ՝ ռազմավարական, սահմանազատման, անվտանգության, դիվանագիտական, տնտեսական, ինչպես նաև ժողովրդագրական, մշակութային և այլն: ՉԺՀ-ն ստիպված էր արագ

²¹ Սաֆարյան Մ., Հարավային Կովկասը Չինաստանի արտաքին..., էջ 139:

մոբիլիզացնել իր հնարավորությունները այս պատմական մարտահրավերին հրատապ արձագանքելու և դիմագրավելու համար:

Այսպես, Խորհրդային Միության փլուզումից հետո Չինաստանը բանակցություններ սկսեց սահմանակից հետխորհրդային պետությունների հետ նոր սահմանագատում իրականացնելու նպատակով, քանի որ ԽՍՀՄ նախկին սահմանների երկայնքով գոյություն ունեին նախկինում լուծում չգտած սահմանագատման բազմաթիվ խնդիրներ²²:

ՉԺՀ Մինձյան-Ույղուրական Ինքնավար Շրջանում և դրա հարևանությամբ առկա անվտագության, մասնավորապես՝ իսլամական և ազգայնական անջատողականության խնդիրները պայմանավորել են դրանց չեզոքացմանն ուղղված ՉԺՀ ակտիվ գործունեությունը, որը առաջին հերթին իրականացվել է տարածաշրջանի պետությունների հետ փոխշահավետ հարաբերություններ ծավալելու միջոցով՝ կանխելու ռազմավարական տեսանկյունից տարածաշրջանն ի վնաս իր շահերի օգտագործելու հնարավորությունները²³:

Հարկ է նշել, որ դիվանագիտական շփումների, բարձրաստիճան փոխայցելությունների ու դիվանագիտական առաքելությունների բացման աշխարհագրության և տեմպերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ Չինաստանն արագ է արձագանքել նորանկախ պետությունների, այդ թվում՝ Հարավային Կովկասի երկրների, հետ հարաբերություններ հաստատելու անհրաժեշտությանը: Այս օրերին, լինելով ՉԺՀ-ի արտաքին գերատեսչության ղեկավար և մասնակցելով նշված պատմական իրադարձություններին, Ցիեն Ցիչընը գրում է, որ այս ժամանակաշրջանում ժամանակի սղության պատճառով ՉԺՀ-ի դիվանագիտական պրակտիկայում առաջին անգամ սկսեցին կիրառվել ձեռագիր կազմված համատեղ կոմյունիկեներ և

²² Սահմանագատման բանակցությունները վարում էին մի կողմից ՉԺՀ-ն, իսկ մյուս կողմից՝ Ռուսաստանը, Ղազախստանը, Ղրղզստանը և Տաջիկստանը: Սահմանագատման խնդիրների լուծման համատեքստում կազմավորվեց Շանհայի հնգյակը, որը հետագայում ընդլայնվելով՝ վերանվանվեց Շանհայի Համագործակցության Կազմակերպություն:

²³ Савкович Е., Экономическая политика Китая в постсоветской Центральной Азии (1992-2012 гг.), Томск, 2012, с. 67.

հայտարարություններ²⁴: Պատճառն այն էր, որ ՉԺՀ-ի դիվանագիտության առջև խնդիր էր ծառացել ստեղծել և կառուցել բարենպաստ հարաբերություններ 15 նորանկախ պետությունների հետ, քանի որ այս երկրները ոչ հեռու ապագայում դառնալով ՄԱԿ-ի անդամ (ՌԴ-ին այս կարգավիճակն անցել է ԽՍՀՄ-ից համապատասխան պայմանավորվածությունների արդյունքում), իրենց ուրույն դիրքորշումներն էին ձևավորելու զանազան միջազգային խնդիրների, այդ թվում՝ Չինաստանի կենսական շահերը շոշափող հարցերի կապակցությամբ²⁵: ՉԺՀ-ի կողմից միջազգային հարաբերությունների համակարգում ՄԱԿ-ի անփոխարինելի դերակատարության շեշտադրումը նույնպես ազեցություն է ունեցել ՉԺՀ վերը ներկայացված վարքագծի վրա: Հաշվի առնելով բոլոր նշված հանգամանքները և կշռադատելով ստեղծված իրավիճակը՝ ՉԺՀ-ն բավականին կարճ ժամանակահատվածում պաշտոնապես ճանաչել է հարավկովկասյան հանրապետությունները և ձեռնամուխ եղել դրանց հետ դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատմանը²⁶:

Այստեղ ավելորդ չի նշել նաև, որ ԽՍՀՄ-ի փլուզումից առաջ՝ 1989 թ.-ին տեղի էին ունեցել Թյանանմենի իրադարձությունները, որից ի վեր անցել էր համեմատաբար փոքր ժամանակահատված, և Չինաստանին հարկավոր էր վճռորոշ քայլերով ձերբագատվել միջազգային

²⁴ 钱其琛, 外交十记. Յիեն Յ., Ուայ Մյաո Շի Մի, Պեյձինգ, 2003, Շի Միե Միե Շի Չու Բան Շը (Յիեն Յ., Չինաստանի դիվանագիտության տասը դրվագ, 2003, Պեկին, էջ 196:

²⁵ Արդի դիվանագիտության պատմության մեջ լավ հայտնի է Մակեդոնիայի կողմից Թայվանի ճանաչման դրվագը, երբ 1999-ի հունվարին Թայվանից ներդրումներ ներգրավելու խոստումների դիմաց Մակեդոնիան ճանաչեց Թայվանը, իսկ Չինաստանը դրանից երկու շաբաթ անց ՄԱԿ-ի ԱԽ-ում կիրառեց վետոյի իրավունքը նախկին Հարավսլավիայի տարածքում գործող ՄԱԿ-ի խաղաղարար ուժերի մանդատն ընդլայնելու դեմ: St u Nikolic D., Macedonia's "Taiwan Adventure" ends, 6 September, 2005, Institute for War and Peace Reporting, <http://iwpr.net/print/report-news/macedonias-taiwan-adventure-ends> (անկա է համացանցում, ներբեռնվել է 2014 թ. փետրվարին):

²⁶ China Entered into Diplomatic Relations with Independent Former Soviet Republics, Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, <http://www.fmprc.gov.cn/eng/ziliao/3602/3604/t18019.htm> (անկա է համացանցում, ներբեռնվել է 2014 թ. փետրվարին):

դիվանագիտական մեկուսացումից, որը սկսել էր արդեն իսկ որոշակի ազդեցություն ունենալ նաև ազատականացման բարեփոխումներով ապահովված տնտեսական աճի վրա²⁷: Այս առումով ՉԺՀ-ի ղեկավարության կողմից դեռևս 1954 թ. մշակված բազմաթիվ աշխարհի հայեցակարգը և Դենգ Սյաոփինգ 1992 թ. հռչակված ռեֆորմների խորացման քաղաքականությունը բարենպաստ քաղաքական ֆոն են ստեղծել միջպետական հարաբերությունները սկզբնավորած առաջին բարձրաստիճան փոխայցելությունների և բանակցությունների ընթացքում ու նպաստել ՉԺՀ-ի գրավչության աճին: Այսպես, ՀՀ ԱԳՆ վերլուծական տեղեկանքներից մեկում նշվում է. «Դենգ Սյաոփինգի կողմից 1992 թ. իրականացված բարեփոխումները Չինաստանը գրավիչ են դարձրել աշխարհի երկրների և, մասնավորապես, ԱՊՀ երկրների համար: Ազատ առևտրի գոտիների ստեղծումը փոփոխել է ՉԺՀ ընկալումը ԱՊՀ, այդ թվում՝ Հարավային Կովկասի երկրների ղեկավար շրջաններում²⁸: Դրանք (ազատ առևտրի գոտիները, ճշտումը հեղ.) նպաստում են տնտեսական շահերի նոր համակարգի ստեղծմանը, շուկայական հարաբերությունների զարգացմանը և բարեփոխումների խորացմանը²⁹»: Այս հանգամանքը հստակ դրսևորվում է Հայաստանի և Ադրբեջանի ղեկավարների հարավային Չինաստանի ազատ տնտեսական գոտիների այցելություններից հետո, երբ նրանք հայտարարում են, որ չինական փորձը մեծապես ուսանելի է³⁰:

Ինչպես արդեն նշել էինք, Չինաստանը Հարավային Կովկասի երկրների հետ հարաբերություններ կառուցելիս առաջնորդվել է տարածաշրջանային ինտեգրացված կամ միասնական մոտեցմամբ՝ ջանալով ձևավորվել հավասարահետ հարաբերություններ Հարավային Կովկասի բոլոր երկրների հետ՝ լրացնելով որևէ ոլորտում այս կամ այն

²⁷ Tyler P., A Great Wall. Six Presidents and China: An Investigative History, 1999, New York, p. 384.

²⁸ ՀՀ ԱԳՆ Պատմադիվանագիտական բաժին, I-ին ցուցակ, գործ հ. 297, էջ 96-97:

²⁹ Նույն տեղում:

³⁰ Statement of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev at the Press Conference in Beijing During His Official Visit to China – March 8, 1994; Heydar Aliyev Heritage, International On-line Library, <http://lib.aliyev-heritage.org/en/9733009.html> (ներբեռնվել է 2014 թ. փետրվարին).

երկրի հետ գործակցության բացն այլ բնագավառներում: Այսպես օրինակ, հարաբերությունների ձևավորման առաջին փուլում Ադրբեջանի, Հայաստանի և Վրաստանի ղեկավարների ՉԺՀ պաշտոնական այցերի ընթացքում ստորագրված կոմյունիկեները երկկողմ հարաբերությունների սկզբունքների վերաբերյալ պարունակում են գրեթե միանման դրույթներ (տե՛ս 13): Միաժամանակ, 1996-1997 թթ. ՉԺՀ-ից Հարավային Կովկաս պաշտոնական այցերով ժամանած ՉԺՀ փոխվարչապետ, ԱԳ նախարար Յիեն Յիչընգը և ԺՆՀԺ նախագահի տեղակալ Վան Բինցիանն այցելել են հարավկովկասյան բոլոր երեք հանրապետությունները, ընդ որում այցերի նախապատրաստական փուլում նշվել է, որ դրանց տարածաշրջանային բնույթը պայմանավորված է հավասարակշռությունը չխախտելու հանգամանքով:

Հաշվի առնելով, որ 1990-ականների կեսերից, ընթացող տնտեսական բարեփոխումների և ազատականության քաղաքականության լույսի ներքո Չինաստանում սկսվում է ազգային մշակութային արժեքների վերիմաստավորում, ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո ՉԺՀ-ն քաղաքականության կարևորագույն բաղադրիչ է դառնում իր մշակութային արժեքների ներկայացումը արտաքին աշխարհին և, մասնավորապես, դրանց չմիջնորդավորված փոխանցումը հետխորհրդային տարածքի հասարակություններին: Չինաստանն այս պարագայում լուծում է իր երկար տարիներ «պատսպարված» հարուստ մշակույթն արտաքին աշխարհին հասանելի դարձնելու, և դրանով գործընկեր երկրների ժողովուրդներին առավել ընկալելի դառնալու հարցը:

ՉԺՀ-ի վերը բերված քաղաքական մոտեցումները հետագայում իրենց էվոլյուցիոն շարունակությունն է գտնում «խաղաղ վերելքի» և «փափուկ ուժի»³¹ քաղաքական հայեցակարգերում, որոնք, մեր կարծիքով, և կազմել են Հարավային Կովկասում ՉԺՀ քաղաքականության հիմքը և Հարավային Կովկասի երկրների հետ հարաբերությունների երրորդ փուլում իրենց արտացոլումը գտել 2008 թ.-ի Պեկինի Օլիմպիական

³¹ Kurlanzik J., Charm Offensive: How China's Soft Power is Transforming the World, August 2007, Foreign Policy Research Institute, <http://www.fpri.org/enotes/200708.kurlantzick.chinacharmoffensive.html> (առկա է համացանցում, ներբեռնվել է 2013 թ. դեկտեմբերին):

խաղերի և 2010 թ.-ի Շանհայի Համաշխարհային ցուցահանդեսի շրջանակներում իրականացված «սպորտային դիվանագիտության»³² և «ցուցահանդեսային դիվանագիտության»³³ մեջ: Ավելորդ չի լինի նշել, որ չինական դասական փիլիսոփայական գրականության մեջ քաղաքական և աշխարհաքաղաքական ռազմավարության իրականացման գործում զանազան փիլիսոփայական եզրերի և դարձվածքների միջոցով նույնպես կարևորվում է «փափուկ ուժի» գաղափարը (Լաո Ծը, Կոնֆուցիուս, Սյուն Ծը):

Անդրադառնալով Հարավային Կովկասին ԶԺՀ աշխարհաքաղաքական մոտեցմանն անհրաժեշտ է նշել, որ այն առավել ցայտուն կերպով վերծանելու նպատակով արդյունավետ է զուգադրել ԶԺՀ քաղաքականությունը Կենտրոնական Ասիայում³⁴ և Հարավային Կովկասի ԶԺՀ քաղաքականության հետ: Այս զուգադրությունն էֆֆեկտիվ է առաջին հերթին այն տեսանկյունից, որ այս երկու տարածաշրջանների պետություններն ունեն ետխորհրդային տարածքի անցումային փուլի երկրներին բնորոշ խնդիրներ, մի շարք տերությունների համար կազմում են մեկ աշխարհաքաղաքական վեկտորի մասեր և այս պատճառով հաճախ ուսումնասիրվում են զուգադրմամբ: Միաժամանակ, Ե. Սավկովիչը գիտությունների դոկտորի աստիճան հայցելու իր ատենախոսության մեջ, որը նվիրված է Կենտրոնական Ասիայում ԶԺՀ քաղաքականությանը, շեշտադրում է Կենտրոնական Ասիայի տարածաշրջանում ԶԺՀ քաղաքականության

³² Zhang Q., Sports Diplomacy: The Chinese Experience and Perspective, The Hague Journal of Diplomacy 8 (2013), Koninklijke Brill NV, Leiden, 2013, p. 211-233.

³³ Yang J., World Expo Diplomacy: A New Starting Point for China's Diplomacy, 2011, English Edition of Qiushi Journal, Vol. 3, № 1, http://english.qstheory.cn/international/201109/t20110924_112562.htm (առկա է համացանցում, ներբեռնվել է՝ 2013-ի դեկտեմբերին):

³⁴ Մեր ուսումնասիրության մեջ Կենտրոնական Ասիայի տարածաշրջան եզրը կիրառվում է նախկին ԽՍՀՄ-ի 5 միջինասիական հանրապետությունների նկատմամբ, ինչը հաճախ է հանդիպում չին գիտնականների աշխատանքներում:

միասնական կամ «համալիր»³⁵ բնույթը, որը, ինչպես նշել էին վերևում, մեր կարծիքով իրականացվել է նաև Հարավային Կովկասի դեպքում:

Կենտրոնական Ասիան և Հարավային Կովկասը մասն են կազմում ՉԺՀ աշխարհաքաղաքական ռազմավարության այն վեկտորի, որը տարածվում է Կենտրոնական Եվրասիայի տնտեսական ենթակառուցվածքների հնարավոր միաձուլման ուղիների երկայնքով³⁶: Հարավային Կովկասի և Կենտրոնական Ասիայի նկատմամբ ՉԺՀ քաղաքականության տարբերությունը և համագործակցության ողջ ներուժը սահմանվում է այնպիսի գործոններով ինչպիսիք են աշխարհագրական դիրքը և ընդհանուր սահմանները, առևտրատնտեսական ներուժը, տարածաշրջանային պետությունների քանակական գործոնը, բնական հանածոների պաշարները, բնակչության թվաքանակի և էթնոմշակութային գործոնները: Անգամ էներգակիրների պաշարների և դրանց փոխադրման ուղիների տեսանկյունից Կենտրոնական Ասիան ՉԺՀ-ի համար անհամեմատ ավելի մեծ նշանակություն ունի քան Հարավային Կովկասը: Այս մասին մանրամասն տվյալներ են բերվել Չինաստանի Մինոպեկ ընկերության փորձագետ Հանգ Յինգյունի աշխատության մեջ³⁷: Շուկայական ներուժի տեսանկյունից Կենտրոնական Ասիայի առավելությունը Չինաստանի համար առավել քան ակներև է: Բավական է միայն նշել, որ ՉԺՀ առևտրաշրջանառության կառուցվածքում 2012 թ., որը ՉԺՀ-ի հետ առևտրաշրջանառության ծավալներով անցած 20 տարիների ընթացքում ամենամեծն է եղել, Կենտրոնական Ասիայի երկրների հետ

³⁵ Савкович Е., Политика Китая в Центральной Азии (1992-2012 гг.), Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук, Томск, 2013.

³⁶ Սաֆարյան Մ., Հայ-չինական հարաբերությունները նոր պատմական իրողությունների ներքո, Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, XXII, Ե., 2003, էջ 130:

³⁷ 张清云, 中亚-阿塞拜疆地区油气资源及合作对策, 《石油实验地质》2010年第2期, 中国石化发展计划, 北京 (Հանգ Յինգյուն, Կենտրոնական Ասիայի և Ադրբեջանի նավթի և գազի պաշարները և համագործակցության քաղաքականությունը, «Վառելիքի երկրաբանական հետազոտություն», 2010 թ. հ. 2, Չինաստանի նավթաքիմիական զարգացման վարչություն, Մինոպեկ ընկերություն), <http://euroasia.cass.cn/news/405806.htm>, (առկա է համացանցում, ներբեռնվել է՝ 2013-ի դեկտեմբերին):

առևտրաշրջանառության ծավալը ՉԺՀ արտաքին առևտրի կառուցվածքում կազմել է 1,08% իսկ Հարավային Կովկասի երկրներինը՝ 0,06%³⁸:

Այսպիսով հանրագումարի բերելով վերը շարադրվածը, գտնում ենք, որ Խորհրդային Միության փլուզումից հետո Չինաստանն ակտիվ քայլեր է ձեռնարկել Հարավային Կովկասի երկրների հետ դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելու և քաղաքական երկխոսություն ծավալելու ուղղությամբ: հարավկովկասյան տարածաշրջանի հանդեպ ՉԺՀ-ի հետաքրքրությունը 1991-1997 թթ. չի ստացել հստակ աշխարհաքաղաքական ուղղվածություն և հիմնականում պայմանավորված է եղել Կենտրոնական Ասիայում ՉԺՀ-ի կենսական շահերին առնչություններով: Չինաստանը քայլեր է ձեռնարկել իր կենսական շահերը շոշափող խնդիրների, մասնավորապես Թայվանյան խնդրի կապակցությամբ հարավկատվակասյան երկրների աջակցություն ստանալու և այն իրավականորեն ամրագրելու ուղղությամբ: Հարաբերությունների առաջին փուլում սկսել է ձևավորվել ՉԺՀ ինտեգրացված քաղաքականությունը Հարավային Կովկասի երկրների նկատմամբ, որը հետագայում զարգացում է ստացել երկրորդ և երրորդ փուլերում: Չինաստանի ընդհանուր մոտեցումն Հարավային Կովկասին ուղղված է եղել տարածաշրջանում առկա նուրբ հավասարակշռության պահպանման ապահովմանը, քանի որ այս հանգամանքը բխում է Չինաստանի երկարաժամկետ շահերից: Նպատակ ունենք ուսումնասիրելու 1997 թ.-ից հետո ընկած ժամանակաշրջանում Հարավային Կովկասում ՉԺՀ-ի քաղաքականության մեջ աշխարհաքաղաքականության տարրերի առաջացումը Հարավային Կովկասի երկրների հետ՝ ՉԺՀ առևտրատնտեսական կապերն ուսումնասիրելով, որը, սակայն, առանձին շարադրանք և վերլուծություն է պահանջում:

³⁸ China Statistical Yearbook 2012, National Bureau of Statistics of China, <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2012/indexeh.htm>

THE FORMATION OF THE POLICY OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA IN THE SOUTH CAUCASUS AFTER THE BREAK-UP OF THE USSR

The article is an enquiry into the contemporary history of relations of the People's Republic of China with South Caucasian states and the formation of PRC's policy in the region after the break-up of the USSR. It dwells on the main constituents of the policy of the People's Republic of China in the South Caucasus, and among them political, geopolitical, economic, and cultural factors. It shows how China's "soft power" diplomacy is realized as the main tool of PRC's policy in the states of South Caucasus and reveals complex, balanced policy as the main characteristic feature of China's approach to the region.

The research stresses the scientific importance of the dynamic change in China's regional policy, defining the three periods (1991-1997, 1998-2001, 2002-2012) in the time span analyzed. The article addresses the content of the first period, laying special importance on the international dimension of the diplomatic constituent.

Thus, South Caucasus is identified as a regional unit in China's foreign policy, to which an integrated approach has been formed in the course of the development of bilateral relations with the countries of the region.